

=====

== କାବ୍ୟକଳା ==

=====

ଲଳାଟେୟ କବି

ସୂଚିପୃଷ୍ଠା

ମୁଖବନ୍ଧ	003
ତତ୍କାଳ ଛନ୍ଦଃଶାସ୍ତ୍ରା	005
କାବ୍ୟକଳା	009
ଶିକ୍ଷାଲାଭ	013
ସାହିତ୍ୟଶିକ୍ଷା: କବିକଣ୍ଠାଭରଣମୁରୁ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ	014

ମୁଖବନ୍ଧ:**ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଛନ୍ଦ**

ଏ ପୁସ୍ତକର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା ଉତ୍ତମ ପଦ୍ୟ ରଚନା କରିବାର ଅଳ୍ପ କିଛି କଳାକୌଶଳର ବିସ୍ତାର କରିବା । ତଥାପି ଶିକ୍ଷାଲାଭ ଶୀର୍ଷକ ଦୁଇ ପଦର କବିତା ଏଥିରେ ସ୍ଥାନିତ କରିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା କବିତାଶିକ୍ଷା ହେଉ କି ଯେ କୌଣସି ଶିକ୍ଷା ହେଉ ବିଦ୍ୟା ଓ ବିଦ୍ୟାଦାତା ପ୍ରତି ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀର ଆଚରଣ କିପରି ହେଲେ ବିଦ୍ୟାର୍ଜନ ଉତ୍ତମ ହୁଏ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ସ୍ଥୂଳ ଧାରଣା ଦେବା ।

ପୁସ୍ତକରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଛନ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ହେଲା,

ଛନ୍ଦନାମ	ପଦସଂଖ୍ୟା
ଅନୁଷ୍ଟୁପ୍ (ପଥ୍ୟାବଳୀ)	-> 16
ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା	-> 15
ବସନ୍ତତିଳକା	-> 02
ମାଳିନୀ	-> 01
ଶାର୍ଦୂଳବିକ୍ରାନ୍ତିତମ୍	-> 02= 36
ମୋଟ	36 ପଦ ।

ଏଥିରୁ ଶେଷୋକ୍ତ ଚାରିଟି ବାଣ୍ଟିକଛନ୍ଦ । ଏହି ସବୁ ଛନ୍ଦୋଲକ୍ଷଣ ନିମ୍ନମତେ ।

ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା:

ବର୍ଣ୍ଣସଂଖ୍ୟା: ପାଦେ ଅକ୍ଷର ଏଗାର
 ଗଣ: ତଗଣ ତଗଣ ଜଗଣ ଗୁରୁ,ଗୁରୁ
 ବର୍ଣ୍ଣ: SSI SSI ISI SS
 ସୂତ୍ର: ସ୍ୟାଦିନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା ଯଦି ତୈ ଜଗୌ ଗଃ

ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା:

ବର୍ଣ୍ଣସଂଖ୍ୟା: ପାଦେ ଅକ୍ଷର ଏଗାର
 ଗଣ: ଜଗଣ ତଗଣ ଜଗଣ ଗୁରୁ,ଗୁରୁ
 ବର୍ଣ୍ଣ: ISI SSI ISI SS
 ସୂତ୍ର: ଉପେନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା ଜତଜା ଗୟୁରାମ୍

ବସନ୍ତତିଳକା:

ବର୍ଣ୍ଣସଂଖ୍ୟା: ପାଦେ ଅକ୍ଷର ବାର
 ଗଣ: ତ ଉ ଜ ଜ ଗୁରୁ
 ବର୍ଣ୍ଣ: SSI SII ISI ISI SS
 ସୂତ୍ର: ଉକ୍ତା ବସନ୍ତତିଳକା ତଉକା ଜଗୌ ଗଃ

ମାଳିନୀ:

ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍ଖ୍ୟା: ପାଦେ ଅକ୍ଷର ପଦର

ଗଣ: ନ ନ ମ ଯ ଯ, ଯତି 8, 7

ବର୍ଣ୍ଣ: III III SS•S ISS ISS

ସୂତ୍ର: ନନମୟୟୟତେୟଂ ମାଳିନୀ ଭୋଗିଲୋକୈଃ

ଶାର୍ଦୂଳବିକ୍ରାନ୍ତିତମ୍:

ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍ଖ୍ୟା: ପାଦେ ଅକ୍ଷର ଉଶେଇଶ

ଗଣ: ମ ସ ଜ ସ ତ ତ ଗୁ ଯତି 12, 7

ବର୍ଣ୍ଣ: SSS IIS ISI IIS • SSI SSI S

ସୂତ୍ର: ସୂର୍ଯ୍ୟଶୈର୍ମସଜସ୍ତତାଃ ସଗୁରବଃ ଶାର୍ଦୂଳବିକ୍ରାନ୍ତିତମ୍

ଅନୁଷ୍ଟୁପ ଛନ୍ଦ: (ପଥ୍ୟାବଳୀ ଅନୁଷ୍ଟୁପ)

ଶ୍ଳୋକ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଏହା ଏକ ବିଶେଷ ଧରଣର ଛନ୍ଦ । ଏଥିରେ ପ୍ରତି ପାଦରେ ଆଠ ଅକ୍ଷରର ନିୟମ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବାର୍ଣ୍ଣକଛନ୍ଦ ପରି ବର୍ଣ୍ଣକ୍ରମରେ କଠୋରତା ସେତେ ନାହିଁ ବୋଲି ଏହାକୁ ବାର୍ଣ୍ଣକ ବୋଲି ଦୃଢ଼ ଭାବେ କହି ହୁଏ ନାହିଁ । ପୁନଶ୍ଚ ପାଦ ପ୍ରତି ମାତ୍ରାସଙ୍ଖ୍ୟାର ବିଧାନ ନ ଥିବାରୁ ମାତ୍ରିକ ବୋଲି ଦୃଢ଼ ଭାବେ କହି ହେବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କିଛି ଗଣନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଓ କିଛି ଗଣନିଷେଧ ଥିବାରୁ ନିଶ୍ଚୟ ବୋଲିହ ମଧ୍ୟ କହି ହେବ ନାହିଁ । ଅତଃ କେତେକ ବହି ଏହାକୁ ବାର୍ଣ୍ଣକ, କେହି ମାତ୍ରିକ ଓ କେହି ବା ଅକ୍ଷରଛନ୍ଦ ବୋଲି କହି ଥାନ୍ତି । ଏହି ପରି ଅନ୍ତତଃ ଆଉ ଦୁଇଟି ଛନ୍ଦ ଅଛି, କବିତ୍ର ଓ ଘନାକ୍ଷରୀ । କିନ୍ତୁ ଅନୁଷ୍ଟୁପ ପୂର୍ବ ପରି ଆଜି ବି ସର୍ବାଧିକ ଲୋକପ୍ରିୟ ଛନ୍ଦ ।

ପ୍ରଥମ ଓ ଶେଷ ଅକ୍ଷର: ଏହି ଛନ୍ଦର ପ୍ରଥମ ଓ ଅଷ୍ଟମ (ଶେଷ) ଅକ୍ଷର **କବୀଛାରେ** ଲମ୍ବ ବା ଗୁରୁ କିଛି ବି ହେଇ ପାରେ ।

ଗଣନିର୍ଦ୍ଦେଶ: ଏହାର ପଞ୍ଚମ ଷଷ୍ଠ ସପ୍ତମ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ନେଇ ବିଷମ ପାଦରେ (ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଥମ ଓ ତୃତୀୟ ପାଦରେ) **ୟଗଣ ବା ISS** ତଥା ସମ (ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ) ପାଦରେ **ଜଗଣ ବା ISI** ହେବ ।

ଗଣନିଷେଧ: ଏହାର ଦ୍ୱିତୀୟ ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ନେଇ କୌଣସି ପାଦରେ **ନଗଣ (III)** ବା **ସଗଣ (IIS)** ହେବ ନାହିଁ, ବାକି ଛଟି ଗଣରୁ କବୀଛାରେ କିଛି ବି ହେଇ ପାରେ । ତାହା ଛଡ଼ା ଏ ତିନି ଅକ୍ଷରକୁ ନେଇ ସମପାଦ (ପାଦ ଦୁଇ ଓ ତାରି)ରେ **ରଗଣ (SIS)** ମଧ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ, ବାକି ପାଞ୍ଚଟି ଗଣରୁ କିଛି ବି ରଖା ଯାଇ ପାରିବ ।

ଛନ୍ଦଃଶାସ୍ତ୍ର: ଛନ୍ଦଃଶାସ୍ତ୍ରର ବିଭିନ୍ନ ନିଗୂଢ଼ ବିଷୟ ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ ଓ ସାଧାରଣ ଭାଷାରେ ବୁଝିବାକୁ ହେଲେ ତତ୍କାଳ ଛନ୍ଦଃଶିକ୍ଷା ଶୀର୍ଷକ ମଦୀୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ନିବନ୍ଧଟି ପଢ଼ି ନେବେ ଯାହା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

(ଶବ୍ଦସଙ୍ଖ୍ୟା 408 words)

L Kabi 202605110730

ତତ୍ତ୍ୱାଳ ଛନ୍ଦଃଶିକ୍ଷା

ଛନ୍ଦ କଣ? ଏହି ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତର କ୍ଳୀବ ବା ନପୁଂସକ ଲିଙ୍ଗବାଚକ **ଛନ୍ଦସ୍** ଶବ୍ଦରୁ ଉଦ୍ଭୂତ । ଛନ୍ଦସ୍ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ରୂପ ଯଥାକ୍ରମେ ଛନ୍ଦଃ ଛନ୍ଦସୀ ଛନ୍ଦାଂସି ।

ଛନ୍ଦ ଶବ୍ଦ ବେଦରୁ ଆନୀତ । ପ୍ରଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣର ସଙ୍ଖ୍ୟା କ୍ରମ ମାତ୍ରାର ଗଣନ ଓ ଯତି ଗତି ସହ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଶେଷ ନିୟମାବଳୀରେ ନିୟୋଜିତ ପଦ୍ୟର ନାମ **ଛନ୍ଦ** । ଏ ସବୁ ଶୃଙ୍ଖଳା ନ ଥିଲେ ଗୀତ ହେଲ ପାରେ ଛନ୍ଦ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ବିଧାନସମୂହର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ **ଛନ୍ଦଃଶାସ୍ତ୍ର** । **ପିଙ୍ଗଳ ମୁନି** ଏହାର ପ୍ରଣେତା । ତେଣୁ ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ **ପିଙ୍ଗଳ ଶାସ୍ତ୍ର** ।

ବେଦସ୍ଥ ଛନ୍ଦରେ କେବଳ ଅକ୍ଷର ସଙ୍ଖ୍ୟାର ଶୃଙ୍ଖଳା ଥାଏ ବର୍ଣ୍ଣ (ଲଘୁ ଓ ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ)ର ଶୃଙ୍ଖଳା କି ମାତ୍ରାର ଆକଳନଶୃଙ୍ଖଳା ନ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ବେଦ ଇଶ୍ୱରକୃତ ତେଣୁ ଅପୌରୁଷେୟ । ବେଦର ଛନ୍ଦ ମଧ୍ୟ **ଅପୌରୁଷେୟ** । କବିଗଣ **ବୈଦିକଛନ୍ଦ** ଲେଖନ୍ତି ନାହିଁ ।

କବିମାନେ ଓ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଲଘୁଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣର ଓ ମାତ୍ରାରତ ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ **ଲୌକିକ ଛନ୍ଦ** ଲିଖନର ଅଧିକାରୀ । ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର: ବାର୍ଣ୍ଣିକ ଛନ୍ଦ ଓ ମାତ୍ରିକ ଛନ୍ଦ ।

ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ଯେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବାକୁ ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱସ୍ଥ (ଏକମାତ୍ରା) ସମୟ ନିଏ ତାହା **ଏକମାତ୍ରିକ** ବା **ଲଘୁ** ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଯାହା ଅଧିକ (ଦୁଇ ମାତ୍ରା) ସମୟ ନିଏ ତାହା **ଦ୍ୱିମାତ୍ରିକ** ବା **ଗୁରୁ** ବର୍ଣ୍ଣ । ଛନ୍ଦଃଶାସ୍ତ୍ରରେ ମାତ୍ରା ଅର୍ଥ **ଉଚ୍ଚାରଣକାଳ** ।

ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ଓ ଆଜି ବି **ସଂସ୍କୃତର** ସମସ୍ତ ପଦ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାର ଅନେକ ପଦ୍ୟ ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ କରି ଲେଖା ହେଉଛି ।

ଇହଲୋକର ମନୁଷ୍ୟ ବା କବିଗଣ ଲେଖିବାକୁ ଅଧିକୃତ ଏହି ଛନ୍ଦ ସମୂହ ବା ଲୌକିକ ଛନ୍ଦ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଯଥା **ବାର୍ଣ୍ଣିକ ଛନ୍ଦ** ଓ **ମାତ୍ରିକ ଛନ୍ଦ** ବା **ମାତ୍ରାଛନ୍ଦ** ।

ବାର୍ଣ୍ଣିକ ଛନ୍ଦରେ ପାଦର କେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣ ଲଘୁ ଓ କେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ ହେବ ସେ ନିୟମ ମାନିବାକୁ ପଡେ । ଗୋଟିଏ ବି ବର୍ଣ୍ଣରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ କଲେ **ଛନ୍ଦୋଭଙ୍ଗ** ଦୋଷ ଲାଗେ । ଏହି ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକୁ ଗୋଟିକି ଗୋଟି ଲଘୁ କିଏ ଗୁରୁ କିଏ ଲେଖି ରଖି ହେବ । ଲେଖିବାକୁ ସାମାନ୍ୟତଃ ପ୍ରତୀକ ବା ଚିହ୍ନର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲଘୁ ବର୍ଣ୍ଣ ପାଇଁ ଇଂରାଜୀ ଆଇ (**i**) ପରି ଓ ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ପାଇଁ ଇଂରାଜୀ ଏସ୍ (**s**) ପରି ଚିହ୍ନ ଲେଖା ଯାଉ ଥିଲା । ଯଥା **ପ୍ରମାଣିକା** isi sis is - ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରମାଣିକା ଛନ୍ଦର ପ୍ରତି ପାଦରେ ଆଠ ବର୍ଣ୍ଣର କ୍ରମ ହେଲା ଲଘୁ-ଗୁରୁ-ଲଘୁ ଗୁରୁ-ଲଘୁ-ଗୁରୁ ଏବଂ ଲଘୁ-ଗୁରୁ । ବର୍ଣ୍ଣକ୍ରମକୁ ଅନ୍ୟଥା ଗଣକ୍ରମ ଆକାରରେ ବି ଲେଖା ଯାଏ ବୋଲି ବାର୍ଣ୍ଣିକଛନ୍ଦର ଅନ୍ୟ ନାମ **ଗଣଛନ୍ଦ** ।

ମାତ୍ରିକ ଛନ୍ଦରେ ପାଦର ଅକ୍ଷର ସଙ୍ଖ୍ୟା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନ ଥାଏ କିନ୍ତୁ ଲଘୁଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣର ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିୟମ ସହ ମାତ୍ରା ଗଣନାର ନିୟମ ଅଛି । ଯଥା **ଗଗ** - ୯ ମାତ୍ରା ଅଟେ ss ଅର୍ଥାତ୍ ଗଗ ଛନ୍ଦର ପାଦରେ

ମୋଟ ୯ ମାତ୍ରା ରହିବ ଓ ସେଥିରୁ ପ୍ରଥମ ୫ ମାତ୍ରା କବି ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ଲେଖିଲା ପରେ ଶେଷ ୪ ମାତ୍ରା ନିମିତ୍ତ କେବଳ ଦୁଇଟି ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଲେଖିବେ ।

ଗଣ କଣ ? ଗଣ ହେଲା ୩ ବର୍ଣ୍ଣର ସମଷ୍ଟିର ନାମ । ଏଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣକ୍ରମକୁ ନେଇ ନାମିତ । ଯଥା ନଗଣ- **III** ସଗଣ- **IIS** ଜଗଣ- **ISI** ଯଗଣ- **ISS** ଭଗଣ- **SH** ରଗଣ- **SIS** ତଗଣ- **SSI** ଓ ମଗଣ- **SSS** । **ଗଣସଙ୍ଖ୍ୟା** ମୋଟ ଏହି ୮ ।

ଏସବୁ ଗଣନାମ ନାମ କିପରି ମନେ ରହିବ? ମନେ ରଖିବାର ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଉପାୟ **ୟମାତାରା ଜଜାନସ ଲଗା** । ଯେଉଁ ଗଣର ଲକ୍ଷଣ ଜାଣିବେ ସେହି ଅକ୍ଷର ଓ ତା ପର ଦୁଇଟି ପଢ଼ିଲେ ଜାଣି ହେବ । ଯଥା ଯଗଣ ପାଇଁ ଯମାତାରେ ଅଛି ଯ ଲଘୁ ମା ଗୁରୁ ଓ ତା ଗୁରୁ । ତେଣୁ ଯଗଣ **ISS** । ହେଉ ପରି ତଗଣ ପାଇଁ ତାରାଜ **SSI** ଓ ନଗଣ ପାଇଁ ନସଲ କହେ ନଗଣ **isi** ଇତ୍ୟାଦି । ଏଥିରେ **ଲ** ଅକ୍ଷର ଲଘୁ ଓ **ଗ** ଅକ୍ଷର ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରତୀକ ।

ଗଣନାମ ସାହାଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ **ବାର୍ଣ୍ଣିକ ଛନ୍ଦର ଲକ୍ଷଣ ଲେଖା** ହୁଏ । ଯଥା:- ପ୍ରମାଣିକା ଜରୌ ଲରୌ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରମାଣିକା ଛନ୍ଦର ପାଦରେ ରହେ ଜର (ଜଗଣ ଓ ରଗଣ - ଦ୍ୱିବଚନେ ଜରୌ) ଓ ତା ପରେ ଲଘୁ ଓ ଗୁରୁ - ଏପରି ୮ ବର୍ଣ୍ଣ ବା **isi sis is** ।

ମାତ୍ରିକ ଗଣ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର । ଏଥିରେ ଚଗଣ- ୬ ମାତ୍ରା ଠଗଣ ୫ ମାତ୍ରା ଡଗଣ ୪ ମାତ୍ରା ଜଗଣ ୩ ମାତ୍ରା ଓ ଶଗଣ ୨ ମାତ୍ରାର ସମଷ୍ଟିକୁ ବୁଝାଏ ।

ଯେଉଁ ଛନ୍ଦରେ ୪ଟି ଯାକ ଚରଣର **ସମସ୍ତ ନିୟମ** ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକା ତାହା **ସମ ଛନ୍ଦ** । ଯେଉଁଥିରେ ପ୍ରଥମ ଓ ତୃତୀୟ ଚରଣ ପାଇଁ ସମସ୍ତ ନିୟମ ଏକା ଓ ଦ୍ୱିତୀୟର **ସମସ୍ତ ନିୟମ** ସହ ଚତୁର୍ଥ ପାଦର ସମସ୍ତ ନିୟମ ଏକା କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମ-ତୃତୀୟ ଚରଣର ନିୟମାବଳୀଠୁ ଦ୍ୱିତୀୟ-ଚତୁର୍ଥ ଚରଣର ନିୟମାବଳୀ ଭିନ୍ନ ତାହା **ଅର୍ଦ୍ଧସମ ଛନ୍ଦ** । ଭାଷାନ୍ତରେ **ଅର୍ଦ୍ଧସମ ଛନ୍ଦ**ରେ ପଦର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧ ଏକା ପରି କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମ-ତୃତୀୟ ସହ ଦ୍ୱିତୀୟ-ଚତୁର୍ଥ ମିଶେ ନାହିଁ । ଏ ଦୁଇ ପ୍ରକାରରୁ ଭିନ୍ନ ସମସ୍ତ ଛନ୍ଦ **ବିଷମ ଛନ୍ଦ**ରେ ପରିଗଣିତ ।

ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ଯେ ଛନ୍ଦରେ ପଦ ମୁଖ୍ୟତଃ **୪ ଚରଣ**ରେ ହେଉ ଥିବାରୁ ଏହାର ଚରଣଗୁଡ଼ିକୁ **ପାଦ** ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହା ଯାଏ । କାରଣ ହେଲା ପାଦର ଅନ୍ୟାର୍ଥ ଏକ **ଚତୁର୍ଥାଂଶ** । ଏହି ପାଦ ଶବ୍ଦରୁ ଅପଭ୍ରଂଶ ଶବ୍ଦ ପାଏ ଭାରତର ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା ମାନଙ୍କରେ ବହୁ ପ୍ରଚଳିତ ।

ଦୁଇଟି ସଦୃଶ ବାର୍ଣ୍ଣିକ ଛନ୍ଦର ମିଶ୍ରଣରେ ଯେଉଁ ଛନ୍ଦ ହୁଏ ତାହା **ଉପଜାତି** ଶ୍ରେଣୀର । ଯଥା ମୋଟ ୪ ପାଦରୁ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଲଘୁବଜ୍ରା ଛନ୍ଦର ପାଦ ଓ ଅବଶିଷ୍ଟ ଉପେନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା ଛନ୍ଦର ନିୟମରେ ହେଇ ଥିଲେ ତାହା ଉପଜାତୀୟ ଛନ୍ଦ । ସେହି ପରି ବଂଶସ୍ଥ ଓ ଲଘୁବଂଶା ଛନ୍ଦର ମିଶ୍ରଣରେ ଦୋଧକ ସହ ରୋଧକର ମିଶ୍ରଣରେ ଦାରିକା ସହ ଉପଦାରିକା ଛନ୍ଦର ମିଶ୍ରଣରେ ଉପଜାତି ହେଇ ପରେ ।

ଉପଜାତି କରିବା ଅନୁଶାସନ ହେଲା ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଛନ୍ଦର କେବଳ ପ୍ରଥମ ଅକ୍ଷରରେ ଲଘୁଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣଭେଦ ଥିବ ଓ ଅବଶିଷ୍ଟ ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ କ୍ରମ ଏକା ଥିବ ସେ ଦୁଇ ଛନ୍ଦକୁ ନେଇ ଉପଜାତି ଗଢ଼ା ଯାଇ ପାରେ । ତେଣୁ ଉପଜାତୀୟ ଛନ୍ଦଶ୍ରେଣୀ କେବଳ ଅର୍ଦ୍ଧସମ ବା ବିଷମ ହେଇ ପାରିବେ ସମ ଛନ୍ଦ କଦାପି ହେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ପରେ ଚର୍ଚ୍ଚା ହେବ - ଏତଭିନ୍ନ କିଛି ଛନ୍ଦ ଅଛି ଯେଉଁଥିରେ **୪ରୁ ଅଧିକ ଚରଣ** ଥାଏ । ଏ ଗୁଡ଼ିକର ସଙ୍ଖ୍ୟା ଅଳ୍ପ ଓ ସେତେ ବହୁଳ ଭାବେ ଲେଖା ହୁଏ ନାହିଁ ।

କେଉଁ ସ୍ଵରବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକ **ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣ** ଓ କେଉଁ ସ୍ଵର ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକ **ଲଘୁବର୍ଣ୍ଣ** ? ଉତ୍ତର:

ସାମୁସ୍ଥାର ବିସର୍ଗାତ ଦୀର୍ଘ ସଂଯୁକ୍ତପୂର୍ବକ

ହଳାଗ୍ରେ ଗୁରୁ ପାଦାନ୍ତେ ଲଘୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସର୍ବକ //

[1] ଅନୁସ୍ଵାରଯୁକ୍ତ [2] ବିସର୍ଗଯୁକ୍ତ [3] ବ୍ୟାକରଣର ଦୀର୍ଘ ସ୍ଵର (ଆ ଇ ଉ ଋ ଏ ଐ ଓ ଔ - ଏହି ୫ଟି) [4] ଯୁକ୍ତାକ୍ଷରର ପୂର୍ବସ୍ଥ [5] ହଳନ୍ତକ ବର୍ଣ୍ଣର ପୂର୍ବସ୍ଥ ଓ [6] ପାଦର ଶେଷସ୍ଥ ସ୍ଵର ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣର ମାନ୍ୟତାପ୍ରାପ୍ତ (ଅର୍ଥାତ୍ ଏଗୁଡ଼ିକ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବାକୁ ଦୁଇ ମାତ୍ରା ବା ଦୁଇ ଏକକ ସମୟ ନିଅନ୍ତି ।) ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ସ୍ଵର ଲଘୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥାତ୍ ଏକମାତ୍ରାକ । ଅଥବା

ଅନୁସ୍ଵାରୀ ବିସର୍ଗୀ ଓ ହଳନ୍ତୀ ପୁରତଃ ଗୁରୁ ।

ଦୀର୍ଘ ସଂଯୁକ୍ତପୂର୍ବସ୍ଥ ବିକଳେ ଚରଣାତ୍ମକ ॥

ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ସୂତ୍ର:-

सानुस्वारश्च दीर्घश्च विसर्गी च गुरुर्भवेत् ।

वर्णः संयुक्तपूर्वश्च तथा पादान्तगोऽपि वा ॥

ସାମୁସ୍ଵାରଶ୍ଚ ଦୀର୍ଘଶ୍ଚ ବିସର୍ଗୀ ଚ ଗୁରୁର୍ଭବେତ୍ ।

ବର୍ଣ୍ଣଃ ସଂଯୁକ୍ତପୂର୍ବଶ୍ଚ ତଥା ପାଦାନ୍ତଗୋଽପି ବା ॥

ବ୍ୟଞ୍ଜନ (ଅର୍ଥାତ୍ ହଳନ୍ତକ) ବର୍ଣ୍ଣତୟ ନିଜେ ନିଜେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ କି ସମୟ ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସେଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଵରବର୍ଣ୍ଣର ସହାୟତାରେ ଓ ତାହାରି ପ୍ରବାହରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଇ ଯାନ୍ତି । ତେଣୁ **ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣର ମାତ୍ରା ଶୂନ୍ୟ** । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତି ଅକ୍ଷରରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଉ ବା ନ ଥାଉ ସେଥିରେ ସ୍ଵରବର୍ଣ୍ଣ ନିଶ୍ଚୟ ଥିବ । ଯଥା ଉକ୍ତଳୀୟ - ଏହି ୪ ଅକ୍ଷରରେ ୪ଟା ସ୍ଵର ଏହି ପରି ଅଛି ଉ, ଡ୍+କ୍+ଅ, ଲ୍+ଇ, ଯ୍+ଅ । ଏହି ସ୍ଵରବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବାକୁ ସମୟ ନିଅନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ସହ ମିଶି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଥିଲେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ନିଜ ସାଙ୍ଗରେ ଉଚ୍ଚାରିତ କରି ଦିଅନ୍ତି । ସ୍ଵରବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକର ଏହି ଉଚ୍ଚାରଣକାଳର ନାମ **ମାତ୍ରା** ।

ଛନ୍ଦଃପାଠ ବେଳେ ଶ୍ଵାସ ପାଇଁ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ନେବାକୁ ପଡୁଥିବା ବିରତିର ନାମ **ଯତି** ।

ଯାହାର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଅଧିକ ସମୟ ଦେବାକୁ ବ୍ୟାକରଣର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଛି ଓ ବୋଲିଲା ବେଳେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ଅଧିକ ସମୟ ଦେବାକୁ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ଵରତନ୍ତ୍ରୀ ବାଧ୍ୟ କରେ ଛନ୍ଦଃଶାସ୍ତ୍ର ତାକୁ **ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣର ମାନ୍ୟତା** ଦିଏ ମାତ୍ରା କିଛି ଲାଭେ ନାହିଁ ।

ବାର୍ଷିକ ସମସ୍ତଦଗୁଡ଼ିକର ପାଦରେ ଅକ୍ଷର ସଙ୍ଖ୍ୟାନୁଯାୟୀ **ଶ୍ରେଣୀନାମ** ହେଲା ଉକ୍ତା (ପ୍ରତି ପାଦରେ ଅକ୍ଷର ୧) ଅତ୍ୟୁକ୍ତା (ପାଦେ ଅକ୍ଷର ୨) ମଧ୍ୟା (ଅକ୍ଷର ୩) । ସେହି ପରି ପ୍ରତିଷ୍ଠା-୪ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠା-୫ ଗାୟତ୍ରୀ-୬ ଉଷ୍ଠ-୭ ଅନୁଷ୍ଠୁପ/ଅନୁଷ୍ଠୁପ-୮ ବୃହତୀ-୯ ପଞ୍ଜି-୧୦ ତ୍ରିଷ୍ଠୁପ-୧୧ ଜଗତୀ-୧୨ ଅତିଜଗତୀ-୧୩ ଶକ୍ତୀ-୧୪ ଅତିଶକ୍ତୀ-୧୫ ଅଷ୍ଟି-୧୬ ଅତ୍ୟଷ୍ଟି-୧୭ ଧୃତି-୧୮

ବି(ଅତି)ଧୃତି-୧୯ କୃତି-୨୦ ପ୍ରକୃତି-୨୧ ଆକୃତି-୨୨ ବିକୃତି-୨୩ ସଂକୃତି-୨୪ ଅତିକୃତି-୨୫ ଓ ଉକୃତି ୨୬ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ଛନ୍ଦର ନାମ । ୨୬ରୁ ଅଧିକ ଅକ୍ଷରର ସମସ୍ତ ସମଘଟକକୁ **ଦଣ୍ଡକ** ଶ୍ରେଣୀରେ ନିଆ ଯାଏ ।

ସେହି ପରି ପ୍ରତିପାଦରେ ମାତ୍ରାସଂଖ୍ୟାର ଆଧାରରେ ମାତ୍ରିକ **ସମଘଟକର ଶ୍ରେଣୀନାମ** ବି ରଖା ଯାଇଛି । ୭ ଓ ତହିଁରୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାର ପାଦବିଶିଷ୍ଟ ମାତ୍ରିକ ଛନ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ନାମ ହେଲା - ଲୌକିକ-୭ ବାସବ-୮ ଆଙ୍କ-୯ ଦୈଶିକ-୧୦ ରୌଦ୍ର-୧୧ ଆଦିତ୍ୟ-୧୨ ଭାଗବତ-୧୩ ମାନବ-୧୪ ତୈଥ୍ୟ-୧୫ ସଂସ୍କାରୀ-୧୬ ମହାସଂସ୍କାରୀ-୧୭ ପୌରାଣିକ-୧୮ ମହାପୌରାଣିକ-୧୯ ମହାଦୈଶିକ-୨୦ ତ୍ରେଲୋକ-୨୧ ମହାରୌଦ୍ର-୨୨ ରୌଦ୍ରାର୍କ-୨୩ ଅବତାରୀ-୨୪ ମହାବତାରୀ-୨୫ ମହାଭାଗବତ-୨୬ ନାକ୍ଷତ୍ରିକ-୨୭ ଯୌଗିକ-୨୮ ମହାଯୌଗିକ-୨୯ ମହାତୈଥ୍ୟ-୩୦ ଅଶ୍ୱାବତାରୀ-୩୧ ଲାକ୍ଷଣିକ-୩୨ ମାତ୍ରା । ୩୨ରୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାର ସମସ୍ତ ମାତ୍ରିକ ସମଘଟକ **ଦଣ୍ଡକ** । ୭ରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱା ମାତ୍ରାର ଛନ୍ଦ ଲେଖା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁ ନାହିଁ କି ସେଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଥିଲେ ମିଳୁ ନାହିଁ ।

ପ୍ରତି ପାଦର ବର୍ଣ୍ଣସଂଖ୍ୟା ତଥା ଲଘୁଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣର କ୍ରମ ମାନି ଲେଖିଲେ **ବାର୍ଣ୍ଣକ ଛନ୍ଦ** ହୁଏ । ତଥା ଚ ପ୍ରତି ପାଦର ମୋଟ ମାତ୍ରା ଓ ମାତ୍ରାବିନ୍ୟାସର ନିୟମ ମାନି ଲେଖିଲେ **ମାତ୍ରିକ ଛନ୍ଦ** ହୁଏ । ଏହା ବାହାରେ ଲୌକିକ ଛନ୍ଦ ପ୍ରାୟ ନାହିଁ । କେବଳ ଅକ୍ଷର ଗଣି ପାଦର ଶେଷାକ୍ଷର ମିଶେଇ ଦେଲେ ଛନ୍ଦ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେଗୁଡ଼ିକ ଗୀତ ହେଇ ପାରେ, କବିତା ହେଇ ପାରେ କିନ୍ତୁ ଛନ୍ଦ ନୁହେଁ । କେବଳ ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ବୋର୍ଡ଼ ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସେ ଅକ୍ଷରଗଣା ଗୀତକୁ ଛନ୍ଦ ବୋଲି ପଢ଼ାନ୍ତି - କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାୟ ସବୁ ରାଜ୍ୟରେ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀରେ ଛନ୍ଦଃଶାସ୍ତ୍ରର ନିୟମାନୁଯାୟୀ ପଢ଼ା ହେଉଛି । ଏହକୁ ଆମର **ଭାଗ୍ୟବୋଧ**, ଅନ୍ୟ କେହି ଦାୟୀ ନୁହନ୍ତି ।

ଚରିତ୍ରସଂଖ୍ୟା	7,383	characters
ଶବ୍ଦସଂଖ୍ୟା	1,238	words
ବାକ୍ୟସଂଖ୍ୟା	0,082	sentences
ପଦ	0,004	stanzas
ଶାସ୍ତ୍ର	0,001	indoctrination

ଲଲାଟେନ୍ଦୁ କବି

କାବ୍ୟକଳା

କାବ୍ୟକଳା

ଧରାପୃଷ୍ଠେ ଭରା କାବ୍ୟ
ଗଢେ ତାହା ପଢେ ନର ।
ପ୍ରଚୁରା ମନ୍ଦିରା ସ୍ବର୍ଗେ
ତା ସ୍ବାଦ କି ମହତ୍ତର ॥ 1

ହେଉ ନିର୍ଦ୍ଦିନ ସହାର
ସେ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ବୃଥା ।
ରସ ଲକ୍ଷ୍ମର ସୁସ୍ବାଦୁ
ହେଉ ଯେଉଁଠି ଜନ୍ମ ତା ॥ 2

ଲୋକେ ଶୋକର ସଂସାରେ
ଯାତ ଯାତ୍ରୀ ଯିବେ ତଥା ।
କାବ୍ୟନିଷ୍ଠ ନେ କୀର୍ତ୍ତି
ସେ ପାଏ ଅବିନାଶିତା ॥ 3

ନବୀନଭଙ୍ଗିମା ସତ୍ୟ
ଶୀଳତା ଶ୍ରେଷ୍ଠପୂର୍ଣ୍ଣତା ।
ବିଚିତ୍ରାକ୍ଷରବିନ୍ୟାସ
କୁତ୍ର ଏକତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମତା ॥ 4

ସଞ୍ଜନେ ମାନସ ଯେ କାବ୍ୟ
ଦୁର୍ଜନେ ନିନ୍ଦିଲେ କି ବା ।
ହାତୀ ଦେଖୁ ତରେ ବ୍ୟାଘ୍ର
କି ହେବ ଭୁକିଲେ ଶିବା ॥ 5

ସେହି ଅର୍ଥେ ସେହି ଶବ୍ଦେ
ସେହି ଶିକ୍ଷା ପ୍ରସିଞ୍ଚନେ ।
ନୂତନତ୍ବ ପୁଟେ ସଦ୍ୟ
ଶୈଳୀତାତୁର୍ଯ୍ୟ ସଞ୍ଜନେ ॥ 6

ଥୁଲେ ବାଣୀ ରସେ ପୂର୍ଣ୍ଣା
 ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାବ ସୁମିଶ୍ରିତା ।
 ରସଜ୍ଞ ଆଦରେ ତାହା
 ମଧୁ ସନ୍ଧିଗୃହେ ଯଥା ॥ 7

ସନ୍ଧିଗୃହ= **bee-hive**;

ଫଳକେ ପଦ୍ମତାଭେଦେ
 ଯଥା ସ୍ବାଦରେ ଭିନ୍ନତା ।
 ତଥା ବନ୍ଧାନୁସାରେ ବି
 ରସେ ଜାତ ବିଚିତ୍ରତା ॥ 8

ଫଳକ= **fruit**;

ଶବ୍ଦଶକ୍ତି ମହାଶକ୍ତି
 ମହୋତ୍ସାହପ୍ରଦାୟିନୀ ।
 ଅବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ଆତ୍ମବିଶ୍ବାସେ
 ବିଦେହେ ସଦ୍ୟଜୀବନୀ ॥ 9

ବିଦେହ= **deceased**;

ଶୁଦ୍ଧି ସଦୃଶ ସମ୍ବନ୍ଧ
 ଭଜିମାରେ ସୁଶବିତ ।
 ସୁମିଷ୍ଟ ପଦ୍ୟ ସଙ୍କୃତ୍ୟ
 ସେଥିରେ ଦୈନ୍ୟ ବୈକୃତ ॥ 10

ସୁକାବ୍ୟାଧୟନେ ଲକ୍ଷ
 ଧର୍ମବିଜ୍ଞାନକୈରବ ।
 କଳାବାଣିଜ୍ୟନୈପୁଣ୍ୟ
 ପ୍ରିୟତା କୀର୍ତ୍ତିବୈଭବ ॥ 11

କୈରବ= **kind of lotus**

ସେବାଦୟାକ୍ଷମାଭାବେ
ବିଶ୍ୱଭ୍ରାତୃପଲ୍ଲବେ ।
ସ୍ୱସ୍ତି ବର୍ଷାନ୍ତି ବୃନ୍ଦାରେ
ବାଣୀ ଯାନ୍ତି ମହୋତ୍ସବେ ॥ 12

ପଲ୍ଲବ= **expansion**; ବୃନ୍ଦାର= **deitie** ବାଣୀ= **Sarasvati**;

କି ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାଯଶରାଜ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ
ବପୁପ୍ରଣୀତା କବିତାର ତୁଲ୍ୟା ।
ଜନ୍ମାନ୍ତରେ ଭୋଗ କରେ ମନୁଷ୍ୟ
କଳ୍ପାନ୍ତରେ ସଦ୍ୟ ସୁପୁଷ୍ପମାଳା ॥ 13 (ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା)

ନିଷ୍ଠୋୟଦ ଜ୍ଞାନର ବୃଷ୍ଟି ଗୀତେ
ବାଣୀବିହାରକ୍ଷଳ ମୂଳଭୂତ ।
ଲୀଳିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣା ରଚନା ନିମନ୍ତେ
ଶବାଙ୍ଗନାୟଥର ରଙ୍ଗଦୃତ୍ୟ ॥ 14 (ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା)

ବାଣୀ= ସରସ୍ୱତୀ; ନିଷ୍ଠୋୟଦ= ବିନା ମେଘ; ରଙ୍ଗ= ପ୍ରେମ;

କାବ୍ୟାଳସା ଯକ୍ଷପୁରୀସୁଜାତା
ସଙ୍ଗୀତମଗ୍ନା ଯହିଁ ଯକ୍ଷବାଳା ।
କାଶ୍ମୀରଦେଶେ ଅଥବା ପ୍ରସୂଷ୍ଟା
ଶ୍ରୀ ଶାରଦାପୀଠର କଣ୍ଠମାଳା ॥ 15 (ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା)

ଅଳସା= **vine**; ସୁଜାତା= **well born**;
ଶାରଦାପୀଠ= **town of Sarasvati**
and knowledge now in POK.

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେ କାବ୍ୟରସକ୍ଷ ସତ୍ତ୍ୱ
ଯା ସିଞ୍ଚନେ ବିନ୍ଦୁଟିଏ ଶରୀରେ ।
ଔଜ୍ଞଲ୍ୟ ସାଧୁଙ୍କର ସୁପ୍ରକାଶେ
ଦୌର୍ଜନ୍ୟ ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ଦିଶେ ବିତାରେ ॥ 16 (ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା)

ସତ୍ତ୍ୱ= **wisdom, strength, resolution**;

ଆରେ ଅବୋଧତରୁଣୀ ଶୁଣ ଧୀରତିରେ
 ଆନନ୍ଦ ନେ ସହଜଲକ୍ଷ ସୁକାବ୍ୟ ପାନେ ।
 ସ୍ବର୍ଗେ ସୁଧା ପ୍ରଚୁର, ସେ ନୁହଁ ତୋ ନିମନ୍ତେ
 ଟୋପେ ନ ପାଇବୁ ଗଲେ ବି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଯାନେ ॥ 17 (ବସନ୍ତତିଳକା)

ବାଣୀ ମଦୀୟ ମଧୁରା ଯଦି ନନ୍ଦନୀୟା
 କି ଧାନ ମାଗିବି ରସଜ୍ଞଜନେ କି ଆଶେ ।
 ପୁଷ୍ପେ ଥିବାରୁ ସୁରଭି ପ୍ରଚଳନ୍ତି ଭୂଜେ
 କେବେ ବି ହୁତି ନ ଦିଏ ପୁଲ ତାଙ୍କ ପାଶେ ॥18 (ବସନ୍ତତିଳକା)

ମଦୀୟା= ମୋର; ପ୍ରଚଳନ୍ତି ଭୂଜେ= ଭ୍ରମର;
 ଆସନ୍ତି; ହୁତି= ନିମନ୍ତ୍ରଣ;

LKabi 202605072322

=====

=====

ଶିକ୍ଷାଲାଭ

ବିଦ୍ୟାଲାଭ ହୁଏ ପ୍ରସନ୍ନ ମନୁଜେ
 ଚିତ୍ତେ ଥିଲେ ଧୀରତା
 ଧାନେ ବଳୁକଥା କର ପ୍ରଥମତଃ
 ଶ୍ରଦ୍ଧାବଶେ ଆତ୍ମସାତ୍ ।
 ଯା ଶଙ୍କା ରହିଲା ପଚାରିବ ରଖି
 ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ୍ତରେ ନମ୍ରତା
 ବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାର ନାହିଁ ସହସା
 ଚିନ୍ତା ବିନା ତତ୍ତ୍ଵଶାତ୍ ॥ 1 (ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳବିକ୍ରୀତିତମ୍)

ମନୁଜ= ନର; ବଳୁକଥା= ଗୁରୁବାକ୍ୟ; ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ୍ତରେ= ଭାଷଣ ସରିଲେ;

ଜିଜ୍ଞାସା କର ଯା ଉପେକ୍ଷିତ ଗଲା
 ବକ୍ତାଙ୍କ ସମ୍ପାଦଣେ
 କିମ୍ବା ବୋଧ ନ ଲାଗିଲା ପ୍ରତିକର
 ପ୍ରାଗ୍ଭୁକ୍ତଶିକ୍ଷା ଫଳେ ।
 ନିତ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥାଅ ପୂର୍ବରୁ ଥିଲେ
 ବିଭ୍ରାନ୍ତି ଉନ୍ମୁଳନେ
 ତର୍କେ ସମ୍ମତ ଯା ବିଚାରି କୁଶଳେ
 ସଂଗ୍ରାହ୍ୟ ସତ୍ତ୍ଵର୍ପଣେ ॥ 2 (ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳବିକ୍ରୀତିତମ୍)

ଉପେକ୍ଷିତ ଗଲା= ଛାଡି ହେଇଗଲା; ପ୍ରତିକର= ବିରୋଧାତ୍ମକ, **opposing**; ପ୍ରାଗ୍ଭୁକ୍ତ= ପୂର୍ବପ୍ରାପ୍ତ;

=====

=====

ସାହିତ୍ୟଶିକ୍ଷା

କ୍ଷେମେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କବିକଣ୍ଠାଭରଣମରୁ କିୟଦଂଶ

ପ୍ରଥମ ସନ୍ଧିରୁ (ପଦ 1.14 – 1.24)

କାବ୍ୟକ୍ରିୟା ବାଞ୍ଛନ ମୋକ୍ଷଭିତ୍ତି
ଅନ୍ୱେଷଣେ ସମ୍ଭବ ମୋକ୍ଷଯାତ୍ରା ।
ଧାନେ ହିଁ କାମାଦି ବିନାଶ ଯାନ୍ତି
ଆତ୍ମାନୁସନ୍ଧାନରୁ ଲକ୍ଷ ସାରା ॥ 1

ସାହିତ୍ୟନିର୍ମାଣକଳାର ବିଦ୍ୟା
ଶ୍ରେଷ୍ଠେନ୍ଦ୍ରିୟେ ଆହରିବା ନିମନ୍ତେ ।
ନା ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରୀ ନ ବି ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ରୀ
ବାଧା ଦୁହେଁ ସୂକ୍ତିର ଗୁଡ଼ତତ୍ତ୍ୱେ ॥ 2 (ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା)

ଶବ୍ଦାରମେ ଧାତୁରୁ ଶାସ୍ତ୍ରସୁତ୍ତେ
ଛନ୍ଦୋବିଧାନେ ନିରତ ପ୍ରବୃତ୍ତେ ।
ସ୍ୱାଦିଷ୍ଠ ସମ୍ବୋଧକ କାବ୍ୟପାଠେ
ଏକାଗ୍ର ଚିତ୍ତେ ଶୁଣ କର୍ଣ୍ଣଯୋଗେ ॥ 3 (ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା)

ପ୍ରବୃତ୍ତ= ପ୍ରବୃତ୍ତ କବିଜନ; ନିବୋଧ= ବୁଝିବା, ହୃଦ୍ୱତ କରିବା;

ଗୀତେ କିବା ପ୍ରାକ୍ତର ଲୋକଗୀତେ
କାବ୍ୟେ ଥିଲେ ମାଧୁରି ଦେଇ କର୍ଣ୍ଣ ।
ବାଣୀର ଲାଳିତ୍ୟନିବୋଧ ସଙ୍ଗେ
ନାନାର୍ଥ ତର୍କ ଶୁଣ ମଗ୍ନଚିତ୍ତେ ॥ 4 (ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା)

ରସେ ରସେ ତନ୍ମୟତାଧିକାରୀ
ଗୁଣେ ଗୁଣେ ହର୍ଷଣସମ୍ପଦନ ।
ବିବେକସଂସିକ୍ତ ନିଜ ପ୍ରକାଶେ
କରେ ସମୁଦ୍ଭୁତ ମହାକବିତ୍ୱ ॥ 5 (ଉପେନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା)

ସମ୍ପଦନ= ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ; ସଂସିକ୍ତ= ସିଞ୍ଚିତ; ସମୁଦ୍ଭୁତ= ସୃଷ୍ଟ;

ସୁକାବ୍ୟ ଯେତେ ପଢ଼ କାଳିଦାସ-
 କୃତ ପ୍ରବନ୍ଧେ ଇତିହାସଦର୍ଶୀ ।
 କାଶ୍ୟାପି ବିଦ୍ୟାପୁରି-ଆଦିଗାଥା
 ସୌଗନ୍ଧ୍ୟ ତର୍କେ କର ତା ସୁରକ୍ଷା ॥ 6 (ଉପଜାତି, ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା + ଉପେନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା)

କାଶ୍ୟାପି=କାଶୀ ଆଦି ନଗରୀ; ସୌଗନ୍ଧ୍ୟ=
 ସୁଗନ୍ଧିତ; 202507281246

ମହାକବିବ୍ୟକ୍ତ ନବୀନ କାବ୍ୟେ
 ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତେ କର ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ।
 ପାଦେ ତଥା ତାର ପଦାବଶେଷେ
 ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣାର୍ଥେ ରଖ ଯତ୍ନବତ୍ତା ॥ 7 (ଉପଜାତି, ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା + ଉପେନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା)

ବ୍ୟକ୍ତ= ବିକଶିତ;

ଅଭ୍ୟାସନେ ହେଉ ବି ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ
 ଛନ୍ଦୋବିଧାନେ କର ଶିଦ୍ଧସଜ୍ଜା ।
 ପୂର୍ବେ ସୁସମ୍ପନ୍ନ ପଦାବଳୀରୁ
 ଶୂନ୍ୟସ୍ଥଳେ ଖଞ୍ଜିବ ସାର୍ଥ ଭାଷା ॥ 8 (ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା)

ସ୍ୱଭାବତଃ ପ୍ରସ୍ତରତୁଲ୍ୟ ଚିତ୍ତ
 କ୍ଳେଶେ ଅବା ବ୍ୟାକରଣେ ବିନଷ୍ଟ ।
 କ୍ରୋଧକ୍ରମେ ଧୂମିତ ଭାବଧାରା
 କବିତ୍ୱବାଦ୍ୟେ ଜତ ତାର କର୍ଣ୍ଣ ॥ 9 (ଉପଜାତି, ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା + ଉପେନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା)

ବାକ୍ସୁତା ଜଡ଼ିବ ନାହିଁ ଯାତି
 ଯେତେ ବି ଶିକ୍ଷା ଦିଅ ନିଷ୍ପ୍ରଭାବ ।
 ଶିକ୍ଷା କି ଦେଲେ ଗଧ ଗୀତ ଗାଏ
 ଦର୍ଶାଇଲେ ଅନ୍ଧ କି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେଖେ ॥ 10 (ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା)

ସୁକୃତପୁରୁଷ ଜନ୍ମେ କର୍ମତଃ କାବ୍ୟକର୍ତ୍ତା
 ଶୁଭମତିଜନଭାଗ୍ୟେ ଶକ୍ତି ଏ ମନ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧ ।
 ତଦନ୍ତୁ କୁଶଳଯତ୍ନେ ଦକ୍ଷତାସମ୍ପ୍ରବୋଧ
 ସ୍ଥିରମତିକୁ ମିଳେ ଯା ବାଞ୍ଛୟାସମ୍ପ୍ରସାଦେ ॥ 11 (ମାଳିନୀ)

କବିକଣ୍ଠାଭରଣମୁରୁ

ଅନୁବାଦ: by LKabi 202507290125

ଦ୍ଵିତୀୟ ସନ୍ଧିରୁ (ପଦ 2.1 – 2.5)

ଛାୟୋପଜୀବୀ ପଦକୋପଜୀବୀ
ପାଦୋପଜୀବୀ ସକଳୋପଜୀବୀ ।
ସ୍ଵୋନ୍ମେଷଣେ ପ୍ରାପ୍ତକବିତ୍ଵଜୀବୀ
କାଳେ ହୁଏ ସର୍ବଜନୋପଜୀବ୍ୟ ॥1 (ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା)

ବ୍ରତୀ ସାରସ୍ଵତ ଧ୍ୟାନେ
ବିଶ୍ଵେଶପୂଜନାନ୍ତରେ ।
ବିବେକପ୍ରୟୁତାଭ୍ୟାସେ
ଅଶ୍ରୀତ କର ସାଧନ ॥ 2

ମହାକୃତ୍ୟ ମନୋଯୋଗେ
ବୃତ୍ତପୁରଣ ଉଦ୍ୟମେ
କାବ୍ୟାଙ୍ଗେ ହୁଅ ତଦ୍ଵିଦ୍ୟ
ସମସ୍ୟାପୁରଣେ ତଥା ॥3

କବିଶ୍ରେଷ୍ଠଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ୍ୟେ
ମହାକାବ୍ୟାର୍ଥଚର୍ଚ୍ଚଣେ ।
ସଜ୍ଜନେ ମିତ୍ରତାତାରେ
ସୁବସ୍ତେ ପ୍ରିୟତା କର ॥ 4

ଦେଖ ନାଟକ ଇତ୍ୟାଦି
ରଖ ପ୍ରେମରସେ ରୁଚି ।
କବିଙ୍କ ଲେଖନେ ସଙ୍ଗୀ
ହୁଅ ଗୀତାତ୍ମ ତସହ ॥ 5

କବିକଣ୍ଠାଭରଣମୁରୁ ଅନୁବାଦ: ଏତିକି

=====

=====

=====7978 680 712=====

=====

=====